

A szociális hátrányok leküzdésének esélyei és az iskola

Trencsényi László nevével gyakran találkozhat a pedagógiai irodalom iránt érdeklődő olvasó. „*A szociális hátrányok leküzdésének esélyei és az iskola*” című kutatási beszámolója az oktatás területi és foglalkoztatási összefüggései, a szociális hátrányok csökkentésének lehetőségei, az EU csatlakozásra való felkészülés perspektívájában pályázat alapján készült Kassa és Miskolc hosszútávú együttműködési megállapodásának keretei között. Kutatási feladatként jelöli meg: „Újabb adatokat gyűjteni a két város különböző iskolatípusaiban tanuló, szociális hátrányokkal küzdő gyerekekről, fiatalokról, kivételt tenni a hátránytípusok hierarchizálódására, különösen arra, hogy mely hátrányok kezelése mutat nagyobb esélyt az integrációra, valamint vizsgálni azokat az eseteket, amelyekben a szociális hátrányokkal küzdő tanuló sikerrel küzd le az iskolázás, a továbbtanulás, a munkába állás akadályait. Arra vállalkozom, hogy e kutatás figyelemreméltó adataival ráirányítsam a figyelmet a mű érdemeire és a pedagógiában ebből adódó feladatokra.”

A szakirodalmat figyelembe véve hátránygeneráló tényezőként értékelték a családtagok alacsony iskolázottságát, az egyszerűs családokat, a testvérek magas számát, az egy főre jutó alacsony jövedelmet, a családtagok foglalkoztatásában elfoglalt helyét, a túlkorosságot az iskolában, a település szerkezetét, a lakás komfortfokozatát, a kisebbségi származást és a könyvekkel való ellátottságot. A fenti paraméterek alapján öt típust különítettek el: 1. nem hátrányos helyzetű, 2. enyhén hátrányos helyzetű, 3. közepesen hátrányos helyzetű, 4. erősen hátrányos helyzetű, 5. halmozottan hátrányos helyzetű. A vizsgálatban alkalmazott kérdőív első alapegységében a családnevelés kultúrájára, majd a tanulóknak a családjukban betöltött szerepére vonatkozóan gyűjtöttek információt. A továbbiakban a tanuló és az iskola viszonyát, osztálybeli helyzetét, a tanárok elfogadó vagy elutasító attitűdjét állították az érdeklődés középpontjába. Végül a tanulók kudarcainak okát keresték, illetve az esetleges győzelemhez vezető segítőket. Összegyűjtötték a családokban alkalmazott „szólásokat”, amelyek életfilozófiákat tükröznek.

A vizsgálat abba az irányba mutat, hogy az életfilozófiák pesszimista megjelenése a hátrányokkal küzdő családokban jelentős, ezt nem kompenzálja az iskolai megfelelés kihívása sem, míg a közepesen hátrányos helyzeteknél az egyéni kitörési lehetőségeket tartják számon. A tanulóknak a családokban vállalt és kapott feladata a hátrányok növekedésével együtt nő.

A családok nevelési szokásait a szabadidő-szokások oldaláról is elemezték. A hátrányskálával növekvő szórakozásfajta a könyvtárlátogatás, tévénézés, sörözgetés, kocsmázás, csavargás – ez körülír egy hátrányos diákéletmódot. A hátrányskálával csökkenő szórakozásfajta általában a múzeum- és mozilátogatás, internetezés, lézerezés, sportolás, önképzőkör, szakkör. A családi nevelési kultúrában jelen van a kikérdezés, a beszámoltatás mint szerepvállalás.

A tanulók iskolai teljesítményét elsősorban a családok befolyása, majd a barátok, a tanár és a környezet hatása irányítja. A halmozottan hátrányos helyzetűek nem tulajdonítanak jelentőséget az iskola szerepének. Az osztályban elfoglalt helyzetükben realitásértékük jelenik meg, ugyanakkor az is tapasztalható, hogy a hátrányos helyzetűek központi figurának érzik magukat. A tanárokkal való kapcsolattartás a közepesen hátrányos helyzetűeknél domináns, talán itt érvényesül jobban a tolerancia, a jövőképet illetően a hátrányos helyzetűekben igen erős a mobilitás vágya, a közepesen hátrányos helyzetűek ambíciója kimagasló. A hátrányos helyzet növekedésével nő a tanulók munkába állási és szakmatanulási elképzelése, csökken a felsőoktatási ambíció. A jövőképből nincsenek illúzióik, nem elszántak a kitörésre. Szembetű-

nő a vizsgálatban, hogy az iskolázottság magasabban értékelődik a szaktudásnál minden csoportban. A rátermettséget és a megjelenést a hátrányosabb helyzetűek fontosnak ítélik, valószínűleg saját élményük, tapasztalatuk alapján.

A kudarcokról vallott számadásban a kisebbségi helyzet, a lakás és az anyagi helyzet, a családi körülmények állnak középpontban. Felértékelődő okok között van jelen az egészségi állapot és a jellem. A kudarc legyőzésében segíti a tanulókat a magánélet, a barátság, az anyagi és a közéleti lehetőség, illetve a család, testvér, barát és a rokonok. A sikeresség kérdésében visszafogottak a középiskolás tanulók, árulkodónak tűnik mindkét városban a sikeresség megéléte, az én-tudatban a hátrányos helyzetűség fokozódásával fordított arányban van, vagy a hátrányos helyzet fokozódásával csökken.

A mű egészen végigvonul a nevelés új kihívásainak problémája, a neveléssel kapcsolatos új megoldási lehetőségek kidolgozása, illetve vázolja a további kutatási területeket, majd a tanárok szerepét a kudarcok leküzdésében, a munkatapasztalatok jelentőségét a moralitás alakításában, a diákkultúrák különbözőségének okait, a kiemelkedési esély lehetőségeit a különböző típusú hátrányokkal küzdő csoportokban, valamint az iskolák milyen hátrányledolgozó struktúrákat alakítanak ki, hogyan változtatható a tanulók jövőképe. Úgy vélem, a kötet a közoktatás különböző szinterein zajló gyakorlat egészére is pozitívan.

Városi Pedagógiai Intézet, Miskolc, 2001.

* * *

Demokratikus nevelés, polgári értékek, európai tudat

Izgalmas kérdést jár körül *Mihály Ottó*, amikor tanulmányában, kutatási beszámolójában a demokratikus nevelés, polgári értékek, európai tudat összefüggéseit vizsgálja pedagógiai szempontból kutatócsoportjával. Alapvető problémaként jelölték meg a kutatásban, hogy a demokratikus nevelés szintjeinek működése és Európa polgárfogalma hogyan jelenik meg az iskolák életében, a tanulók tudatában. A kutatás nemzetközi összekapcsolódó jellegét igazolja, hogy Miskolc és Kassa város iskoláinak vizsgálati tapasztalatait dolgozták fel. A téma aktualitását az adja, hogy a kutatás eredményeit az iskolák és a városok pedagógiai koncepciójának kidolgozásakor, újragondolásakor, a fejlesztési programok megfogalmazásakor, az oktatáspolitikai koncepciók korrekciójában, a pedagógusképzés és továbbképzés tartalmi továbbfejlesztések, a régió együttműködési elemeinek megvalósításakor hasznosíthatják.

A vizsgálatból kitűnik, hogy az európaiságot és a demokráciával kapcsolatos tanulói ismereteket összekapcsolták a gyakorlati tevékenység realizálásával, ezáltal feltárták a különböző iskolatípusba tartozó tanulók beállítódását az európai tudattal és a demokráciaképpel kapcsolatban.

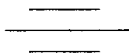
A szerző kutatási eredményeiben a tanulói válaszok alapján az egységes Európa értelmezésében a politikai, államigazgatási és gazdasági egység dominál. Az EU csatlakozástól a kérdezettek elsősorban az életszínvonal növekedését, az életkörülmények javulását várják, illetve a politikai rendszer demokratizálódását. Ugyanakkor nem jár együtt a demokratizálódásra vonatkozó elvárás a szellemi, politikai pluralizmussal. Figyelmet érdemel a pedagógiai munka szempontjából, hogy alacsony értékűként jelenik meg a magyar mintában a határozott fellépés az idegennyúlólet, a kirekesztés elleni európai magatartás. A tanulók több mint 50%-ban támogatják az EU-csatlakozást. Az európai integrációval kapcsolatos információforrásokat a médiákhoz kapcsolják, s úgy tűnik, az iskolák keveset tesznek az európai integráció problémakörének megismertetéséért, pedig a tanulók mindennapjaiban, szubkultúrájukban nincs jelen.

A demokráciára vonatkozó értelmezésben a szabadon választott parlament, a korrupció elleni harc és a sajtószabadság jelenti a legfontosabb jellemzőket. A vizsgálat azt is feltárta,

hogy mindkét mintában igen gyenge a demokrácia és az önkormányzat összefüggésének tételezése, másrésztől minimális az elutasítottsága a határok nyitottságának és a külföldiek, idegek megjelenésének. A munkában központi helyet foglal el a korrupció elleni harc. Fontos információkat szolgáltat a vizsgálat az irányítási, szervezési, pedagógiai és módszertani szempontból is, amely szerint az iskolában dominál a tanári önkormányzat, s ez természetesen összefügg a tanulók kapcsolataival, hiszen az iskolai demokrácia és a tanári önkép összekapcsolódik a tanulók élethelyzetével. További elemzésre orientálnak azok az adatok, amelyekből kitűnik, hogy a tanulók a demokráciához sorolható országokat a volt szocialista országok között keresik, valamint az is, hogy a két ország politikai rendszerének megítélését, a demokratikus választások alulértékelését hogyan értelmezik. Adatokat ismerhetünk meg a vizsgálat alapján az europogár alapvető, ugyanakkor legkényesebb jellemzőiről, a nemzeti, a nemzeti-ségi és az etnikai jellegű diszkrimináció minden formájáról. Mindkét mintában magas a cigány származás elutasítottsága. A demokrácia gyakorlásának legfontosabb gyakorlóterepül a családot, az iskolát, a baráti kört jelölik meg, de az adatokból az is kitűnik, hogy a demokrácia gyakorlására nincs lehetőségük a tanulóknak.

Vizsgálati tapasztalataival a szerző segítséget ad a pedagógusoknak, intézményvezetőknek, a közoktatásban dolgozóknak, hogy a közoktatáspolitikai koncepciókat, az iskolák metodikai rendszerét megújítsák, munkájukat tudatosabbá tegyék a témára vonatkozóan, ugyanakkor a vizsgálatban alkalmazott valamennyi fogalomnak is megtalálják a magyarázatát. A kutatási beszámoló egy-egy példányát érdemes beszerezni az iskolai könyvtár számára.

Városi Pedagógiai Intézet, Miskolc, 2001.

DR. DOMONKOS JÁNOS

ny. iskolaigazgató, irodalomtörténész

Budapest

A régmúlt örökségéből

Erdélyi Zsuzsanna: Aki ezt az imádságot...

Erdélyi Zsuzsanna (1921) Európa-szerte ismert Kossuth-díjas folklorista „*Aki ezt az imádságot...*” című kötete a pozsonyi *Kalligram Kiadónál* jelent meg. Egy tanulmányát és folklórszövegeket, imákat, imazáradékokat tartalmaz, 17 kottával és színes képekkel díszítve.

Magyarországon és a Kárpát-medencében a szóbeliség örizte meg a késő középkor nemzeti nyelvű vallási lírájából, főként a passióepikából s a Máriasiralom-lírából azt, amit szerencsésebb országokban az írásbeliség is. Terjesztésében a ferencesek játszottak fő szerepet. E népi imádságok központi témája a Krisztushalál. Erre utalnak az Európa-szerte fennmaradt imádságzáradékok: *Aki ezt az imádságot...* (ezek adják a kötet címet is!). E záradékokban fejeződik ki az emberek és az égiek közti egyezés. Ha Krisztus szenvedéseit és Mária anyai fájdalmát felidézük, átéljük, azonosulunk vele, magunk is valamelyest részesévé válhatunk Krisztus megváltó-engesztelő áldozatának, és joggal várhatjuk-remélhetjük a kilátásba helyezett lelki hasznot, kegyelmet, akár az üdvözülést is.

Szerencsés helyzet, hogy a szerző nagysikerű „*Hegyet hágék, lőtőt lépék*” című könyve után, mely summázta, szétterítette a magyar imádsághagyományt, most európai távlatokban tudja láttatni a keresztény értékeket. A kötetben a távoli középkor hangja-szava csendül föl az